

ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

Μεγάλη Ιδέα

Η «Μεγάλη Ιδέα» εκπορεύθηκε από την αντίληψη ότι το μικρό ελληνικό βασίλειο του 19ου αι. δεν ήταν παρά μία ημιτελής κατασκευή, τα θεμέλια απλώς που δημιουργούσαν προσδοκίες για ολοκλήρωση του εθνικού οράματος, πράγμα που προϋπέθετε σημαντική διεύρυνση των συνόρων. Η έντονη παρουσία της εθνικής αυτής ιδεολογίας είχε επιπτώσεις στον πολιτικό και οικονομικό χώρο, ιδιαίτερα σε εποχές που τα προβλήματα έμοιαζαν με ανοικτές πληγές, στην περίπτωση της Κρήτης ή, αργότερα, της Μακεδονίας. Οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν είχαν στραμμένο το ενδιαφέρον τους, μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, αποκλειστικά στα εσωτερικά ζητήματα, στην οικονομική ανόρθωση και τη γεφύρωση του χάσματος με τη Δύση. Όλα αυτά συνυφαίνονταν με το εθνικό όραμα, μεγαλώνοντας το κόστος των προσπαθειών και καθιστώντας συχνά τις οικονομικές πρωτοβουλίες έρμια των εθνικών κρίσεων.

Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774)

Με τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, με την οποία τερματιζόταν ένας μεταξύ τους πόλεμος, τα χριστιανικά -ελληνικά- πλοία προστατεύονταν από τη ρωσική ισχύ και έτσι ευνοήθηκε η ραγδαία ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους.

Εθνικές γαίες ή εθνικά κτήματα

«Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώ δικαίω». Για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις αποτέλεσαν το πρώτο και, ουσιαστικά, το μόνο κεφάλαιο στη διάρκεια του πολέμου, γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκαν ως υποθήκη για τη σύναψη δανείων ή ως μέσα εξασφάλισης εσόδων, μέσω της εκποίησής τους. Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα

Εκδοτικό δικαίωμα

Πρόκειται για τη δυνατότητα μίας κεντρικής τράπεζας να εκδίδει τραπεζογραμμάτια, χαρτονομίσματα δηλαδή, για λογαριασμό ενός κράτους. Το τελευταίο μάλιστα ενισχύει ή και επιβάλλει την κυκλοφορία τους. Για την Εθνική Τράπεζα, μέχρι να ιδρυθεί η Τράπεζα της Ελλάδος, το εκδοτικό δικαίωμα ήταν το μεγάλο της πλεονέκτημα και ταυτόχρονα η κύρια πηγή εσόδων της.

Η πτώχευση του 1893

Κατά το έτος 1893 η Ελλάδα βρέθηκε σε αδυναμία να εξυπηρετήσει τα τοκοχρεολύσια των εξωτερικών της δανείων και ζήτησε επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χρέους της. Η «πτώχευση», όπως χαρακτηρίστηκε, δεν ήταν ασυνήθιστη επιλογή των φτωχότερων κρατών, στην Ελλάδα όμως της εποχής εκείνης είχε μεγάλο πολιτικό κόστος. Οι διαπραγματεύσεις με τις πιστώτριες χώρες συνεχίστηκαν μέχρι τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897.

Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος

Τα οικονομικά του ελληνικού κράτους, το 1898, οδηγήθηκαν σε καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ). Εκπρόσωποι έξι δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) ανέλαβαν τη διαχείριση βασικών κρατικών εσόδων. Επρόκειτο για τα έσοδα των μονοπωλίων αλατιού, φωτιστικού πετρελαίου, σπίρτων, παιγνιόχαρτων, χαρτιού σιγαρέτων, τα έσοδα από την εξόρυξη της σμύριδας της Νάξου, το φόρο καπνού, τα λιμενικά δικαιώματα του Πειραιά, το φόρο χαρτοσήμου κ.λπ. Το ύψος αυτών των εσόδων ανερχόταν σε 28.000.000 έως 30.000.000 δραχμές. Στόχος αυτής της υποχρεωτικής διαχείρισης ήταν η εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας προς την Οθωμανική αυτοκρατορία, δηλαδή η καταβολή της πολεμικής αποζημίωσης ύψους 92.000.000 δραχμών και η εξυπηρέτηση των άλλων δανείων. Η διεθνής επιτροπή, που ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1898, αντιμετώπισε τις τρέχουσες ανάγκες με ένα μεγάλο δάνειο, που χορηγήθηκε με την εγγύηση των Δυνάμεων. Στη συνέχεια, εκτός από το βασικό της ρόλο, δηλαδή την εξασφάλιση της αποπληρωμής των δανείων, λειτούργησε επιπρόσθετα ως τεχνικό συμβουλευτικό σώμα, συμβάλλοντας γενικότερα στη βελτίωση των επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας.

Συνταγματικές Ρυθμίσεις του Τανζιμάτ (1856)

Το 1856 στην Οθωμανική αυτοκρατορία εφαρμόστηκαν οι συνταγματικές μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ που έδιναν διευρυμένα δικαιώματα στους χριστιανούς της αυτοκρατορίας. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, σε συνδυασμό με

τις νέες οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν σε πολλές περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, έδιναν σαφώς μεγαλύτερες επενδυτικές ευκαιρίες στους ομογενείς κεφαλαιούχους από εκείνες που η Ελλάδα μπορούσε να προσφέρει.

Αγροτική μεταρρύθμιση

Αγροτική μεταρρύθμιση είναι η αλλαγή στο καθεστώς ιδιοκτησίας της γης, η κατάργηση δηλαδή των μεγάλων ιδιοκτησιών και η κατάτμηση των αξιοποιήσιμων εδαφών σε μικρές παραγωγικές μονάδες, οικογενειακού χαρακτήρα, που ανταποκρίνονται καλύτερα στις νέες παραγωγικές και κοινωνικές συνθήκες.

Τσιφλίκια

Τα τσιφλίκια ήταν μεγάλα αγροκτήματα ή και ολόκληρα χωριά, τα οποία ανήκαν σε έναν μεγαλογαιοκτήμονα (τσιφλικά) και καλλιεργούνταν από κολίγους (εξαρτημένους αγρότες). Τα λίγα εναπομείναντα τσιφλίκια στην Αττική και την Εύβοια δε δημιουργούσαν ιδιαίτερο πρόβλημα. Όμως, μετά την προσάρτηση της Άρτας και της Θεσσαλίας στην Ελλάδα το 1881, τα τσιφλίκια της Θεσσαλίας αγοράστηκαν από Έλληνες του εξωτερικού, οι οποίοι διατήρησαν τον αναχρονιστικό θεσμό των κολίγων και άσκησαν πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις για να κερδοσκοπήσουν από την παραγωγή του σιταριού.

Κιλελέρ (-Εξέγερσή του)

Κιλελέρ ήταν το χωριό στο οποίο έγινε το 1910 η πιο σημαντική σύγκρουση για το αγροτικό ζήτημα, ως αποτέλεσμα των τριβών που προκλήθηκαν μετά την ψήφιση νόμων το 1907, οι οποίοι επέτρεπαν στην εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση να απαλλοτριώνει μεγάλες ιδιοκτησίες, ώστε να μπορεί να τις διανέμει σε ακτήμονες, και των οποίων η εφαρμογή αποδείχθηκε δύσκολη υπόθεση.

Αγροτική Τράπεζα

Η ίδρυσή της Αγροτικής Τράπεζας προωθήθηκε μετά την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης του 1917, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που είχε δημιουργήσει η νέα κατάσταση. Ανέλαβε, μάλιστα, την είσπραξη των χρεών των αγροτών προσφύγων, μετά τη διάλυση της ΕΑΠ το 1930.

Φεντερασιόν

Η Φεντερασιόν ήταν η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της Θεσσαλονίκης, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοικτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, που αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

ΓΣΕΕ

Η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας ιδρύθηκε προς το τέλος του Α' Παγκοσμίου πολέμου και συμπεριέλαβε κλαδικά και τοπικά σωματεία. Ήταν αποτέλεσμα της ταχύτατης ωρίμανσης του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος ως συνέπεια των πιέσεων που δέχτηκε η ελληνική κοινωνία, της εμπλοκής της στις διεθνείς υποθέσεις και του αντίκτυπου της ρωσικής επανάστασης στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου πολέμου.

Βενιζελισμός

Βενιζελισμός ήταν η νέα πολιτική αντίληψη που εμφανίστηκε την περίοδο 1910-1922, κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα, και εκφράστηκε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Στον οικονομικό τομέα φαίνεται ότι ο βενιζελισμός θεωρούσε το ελληνικό κράτος ως μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού. Το ελληνικό κράτος δηλαδή έπρεπε να επιδιώξει την ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού και με ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση, να διεκδικήσει την θέση του στον τότε σύγχρονο κόσμο. Αυτό προϋπέθετε όχι μόνο θεσμικό εκσυγχρονισμό, που θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο, αλλά και γενικότερη προσήλωση στην ιδέα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων του έθνους.

Διχοτόμηση χαρτονομίσματος/διχοτόμηση δραχμής

Η διχοτόμηση του χαρτονομίσματος/διχοτόμηση της δραχμής ήταν ένα πρωτότυπο εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο, στο οποίο προέβη η ελληνική κυβέρνηση τον Μάρτιο του 1922, λίγους μήνες πριν από την κατάρρευση του ελληνικού μετώπου στη Μικρά Ασία. Το χαρτονόμισμα διχοτομήθηκε. Το μισό τμήμα, το αριστερό, εξακολουθούσε να κυκλοφορεί στο 50% της αναγραφόμενης αξίας, ενώ το δεξιό ανταλλάχθηκε με ομολογίες του Δημοσίου. Η επιχείρηση ήταν επιτυχής, το κράτος απέκτησε 1.200.000.000 δρχ και το πείραμα επαναλήφθηκε το 1926.

Ούλεν

Η Ούλεν ήταν μία Αμερικανική εταιρεία, η οποία ανέλαβε το 1925 τη λύση του ζητήματος της υδροδότησης της Αθήνας με την κατασκευή του φράγματος και της τεχνητής λίμνης του Μαραθώνα. Το πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας είχε ξεπεράσει, με την έλευση των προσφύγων, το 1.000.000 κατοίκους και φυσικά δεν μπορούσε πλέον να υδρεύεται με το χρονολογούμενο από τους ρωμαϊκούς χρόνους Αδριάνειο Υδραγωγείο.

Πάουερ

Η Πάουερ ήταν μία Βρετανική εταιρεία που, την ίδια περίπου εποχή με την ΟΥΛΕΝ (μέσα της δεκαετίας του 1920), ανέλαβε την εγκατάσταση μονάδων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στην πρωτεύουσα αλλά και τη δημιουργία σύγχρονου δικτύου αστικών συγκοινωνιών, βασισμένου σε ηλεκτροκίνητα τραμ και λεωφορεία.

Κρατικός παρεμβατισμός

Ο κρατικός παρεμβατισμός είναι η οικονομική αντίληψη-πρακτική σύμφωνα με την οποία το κράτος παρεμβαίνει και ρυθμίζει την οικονομική δραστηριότητα. δημιουργώντας συνθήκες κλειστής οικονομίας. Το κράτος για να αποτρέψει τις εισαγωγές επιβάλλει δασμολογικό προστατευτισμό (τελωνειακούς δασμούς) στα εισαγόμενα προϊόντα, ενώ παράλληλα προσπαθεί να ενισχύσει την εγχώρια παραγωγή με εξαγωγές, με στόχο την αυτάρκεια της χώρας. Η οικονομική αυτή πρακτική υιοθετήθηκε από το ελληνικό κράτος μετά την κρίση του 1932.

Κλήριγκ

Το κλήριγκ ήταν μία μέθοδος διακανονισμού, η οποία κυριάρχησε προοδευτικά στο εξωτερικό εμπόριο μετά την οικονομική κρίση του 1932. Οι διεθνείς συναλλαγές δε γίνονταν με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, στο πλαίσιο ειδικών λογαριασμών. Για μια χώρα, όπως η Ελλάδα,

όπου οι συναλλαγές με το εξωτερικό ήταν έντονα ελλειμματικές, η διαδικασία αυτή, πέρα από τα αρνητικά, είχε και θετικά στοιχεία.

B. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Δικαίωμα συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι

Είναι το δικαίωμα των πολιτών να συγκεντρώνονται και να δημιουργούν πολιτικούς συνεταιρισμούς – κόμματα.

Ναπαίοι

Πρόκειται για άλλη ονομασία του Ρωσικού κόμματος.

Επανάσταση του 1862

Τον Φεβρουάριο του 1862 η δυσαρέσκεια μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού λόγω της οικονομικής δυσπραγίας και της δυσλειτουργίας του πολιτικού συστήματος κατέληξε σε επανάσταση με αίτημα την απομάκρυνση του

βασιλιά. Στην επανάσταση συμμετείχαν, κατά κύριο λόγο, αξιωματικοί, άνεργοι απόφοιτοι πανεπιστημίου που δεν ήθελαν να εργαστούν στους κλάδους της αγροτικής και βιοτεχνικής παραγωγής και αισθάνονταν κοινωνικά

αδικημένοι και πολλά άτομα ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, τα οποία απαιτούσαν ενεργότερη συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα. Στις 12 Οκτωβρίου 1862, ο Όθων αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα.

Πεδινοί

Ήταν η μία από τις δύο μεγάλες παρατάξεις που συγκροτήθηκαν στην εθνοσυνέλευση του 1862-64, μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1862. Είχε ως ηγέτη τον Δημήτριο Βούλγαρη, ο οποίος υπονόμει τους

κοινοβουλευτικούς θεσμούς. Με παρεμβάσεις στο στρατό επιχείρησε τη δημιουργία σώματος «πραιτωριανών» για να εξασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία. Ο Βούλγαρης έβρισκε οπαδούς ανάμεσα σε εκείνους που είχαν διοριστεί στο στρατό ή στο δημόσιο παράνομα και φοβούνταν μη χάσουν τη

θέση τους σε περίπτωση επικράτησης συνθηκών κοινοβουλευτικής νομιμότητας, σε ανέργους πτυχιούχους και στους μικροκαλλιεργητές.

«Πραιτωριανοί»

Ήταν ομάδα στρατιωτικών την οποία επιχείρησε να δημιουργήσει ο Δ. Βούλγαρης για να εξασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία. Στην αρχαία Ρώμη ήταν επίλεκτο σώμα του ρωμαϊκού στρατού, που είχαν ως κύριο έργο του την ασφάλεια του αυτοκράτορα. Παρενέβαιναν ποικιλότητα στα πολιτικά πράγματα της Ρώμης. Ρύθμιζαν την αυτοκρατορική εξουσία και αρκετές φορές προκάλεσαν πολιτικές κρίσεις. Διαλύθηκαν από τον Μ. Κωνσταντίνο.

Ορεινοί

Ήταν η μία από τις δύο μεγάλες παρατάξεις που συγκροτήθηκαν στην εθνοσυνέλευση του 1862-64, μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1862. Απαρτίστηκαν από διάφορες ομάδες υπό τον Δ. Γρίβα και τον Κ. Κανάρη, με κοινό στόχο την αντίσταση στην πολιτική των πεδινών. Βρήκαν υποστηρικτές μεταξύ των μικροκαλλιεργητών, των κτηνοτρόφων, των εμπόρων και των πλοιοκτητών.

Εθνικόν Κομιτάτον

Ήταν πολιτικός σχηματισμός υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που συγκροτήθηκε την περίοδο της εθνοσυνέλευσης του 1862-64 και είχε μικρότερη απήχηση σε σχέση με τις δύο μεγάλες παρατάξεις των Πεδινών και των Ορεινών. Υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, και πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

Εκλεκτικοί

Ήταν ένας πολιτικός σχηματισμός που συγκροτήθηκε την περίοδο της εθνοσυνέλευσης του 1862-64 και είχε μικρότερη απήχηση σε σχέση με τις δύο μεγάλες παρατάξεις των Πεδινών και των Ορεινών. Ήταν μια ετερόκλητη παράταξη εξεχόντων πολιτικών, λογίων και αξιωματικών, με μετριοπαθείς θέσεις, η οποία προσπαθούσε να μεσολαβεί μεταξύ των άλλων παρατάξεων και να υποστηρίξει σταθερές κυβερνήσεις.

Αρχή δεδηλωμένης

Πρόκειται για μία πολιτική κοινοβουλευτική αρχή, κατά την οποία η κυβέρνηση οφείλει να διαθέτει τη δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της βουλής. Η αρχή της δεδηλωμένης ψηφίστηκε το 1875. Η ιδέα ανήκε στον Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος υποστήριξε δημόσια ότι η μόνη λύση στο πρόβλημα της πολιτικής αστάθειας ήταν η συγκρότηση δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας, σύμφωνα με το πρότυπο της Αγγλίας. Ο βασιλιάς έπρεπε να αναθέτει την εντολή σχηματισμού της κυβέρνησης μόνο σε πολιτικό ο οποίος είχε σαφώς τη "δεδηλωμένη" εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών. Αυτό θα στερούσε από τα κόμματα μειοψηφίας τη δυνατότητα να σχηματίζουν κυβέρνηση, θα τα ωθούσε σε συνένωση με τα μεγάλα και θα είχε ως αποτέλεσμα σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας. Ο βασιλιάς υιοθέτησε τελικά την άποψη του Τρικούπη, η οποία αποτελεί τομή στην πολιτική ιστορία της χώρας, καθώς οδήγησε σε μεταβολή του πολιτικού τοπίου.

Κράτος δικαίου

Είναι το κράτος στο οποίο η οργάνωση και η λειτουργία όλων των θεσμών και των τομέων της κρατικής εξουσίας ρυθμίζονται με κανόνες του θετικού δικαίου, δηλαδή με νόμους που το ίδιο το κράτος έχει θεσπίσει.

Σφαιρίδιο

Ήταν μικρή σφαίρα από μολύβι, που χρησιμοποιούσαν οι ψηφοφόροι αντί για ψηφοδέλτιο. Η άμεση, μυστική και καθολική (για τους άνδρες) ψήφος με σφαιρίδια καθιερώθηκε από το Σύνταγμα του 1864. Για τελευταία φορά σφαιρίδια χρησιμοποιήθηκαν στις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου του 1920. Οι εκφράσεις "έφαγε μαύρο" και "το έριξε δαγκωτό" σχετίζονται με τη χρήση των σφαιριδίων κατά τη διαδικασία της ψηφοφορίας.

Ταξικό κόμμα

Είναι το κόμμα που εκπροσωπεί κατά κύριο λόγο ή αποκλειστικά τα συμφέροντα μιας κοινωνικής τάξης. Στην Ελλάδα το τελευταίο τέταρτο του 19ου αι. δεν προέκυψαν ταξικά κόμματα, σε αντίθεση με άλλες χώρες της Ευρώπης.

Ομάδα Ιαπώνων

Ήταν πολιτικό μόρφωμα υπό τον Δημήτριο Γούναρη, που ιδρύθηκε το 1906. Ήταν το μοναδικό νέο πολιτικό στοιχείο που εμφανίστηκε την περίοδο 1893-1909. Επίκεντρο της κριτικής τους ήταν η αδυναμία του πολιτικού συστήματος να προσαρμοστεί στις εξελίξεις της κοινωνίας. Η ομάδα δεν μπόρεσε να επιβιώσει και διαλύθηκε το 1908.

Στρατιωτικός Σύνδεσμος

Ήταν η μυστική ένωση στρατιωτικών, η οποία οργάνωσε το κίνημα στο Γουδί (15 Αυγούστου 1909), με αιτήματα που αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και τη δημοσιονομική πολιτική. Δεν εγκαθίδρυσε δικτατορία, αλλά προώθησε τα αιτήματά του μέσω της Βουλής. Διαλύθηκε στις 15 Μαρτίου 1910 έχοντας επιτύχει τις επιδιώξεις του.

Κίνημα στο Γουδί

Αυτό το κίνημα έγινε στις 15 Αυγούστου 1909 από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο, μια μυστική ένωση στρατιωτικών, με αιτήματα που αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και τη δημοσιονομική πολιτική. Το κίνημα αυτό αποτέλεσε τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας γενικότερα και των πολιτικών κομμάτων ειδικότερα.

«Ανόρθωση»

Ήταν το γενικό σύνθημα των ανεξάρτητων πολιτικών που συμμετείχαν στις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910. Με την «ανόρθωση», ανάλογα με την περιοχή που ήταν υποψήφιοι και τον πληθυσμό στον οποίο απευθύνονταν, εννοούσαν είτε την υλοποίηση των αιτημάτων των συντεχνιών, όπως εκφράστηκαν στα συλλαλητήρια του 1909, είτε την επίλυση του αγροτικού ζητήματος με την παροχή γης στους ακτήμονες.

Κόμμα Φιλελευθέρων

Ήταν το πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο και μέλη της Εθνοσυνέλευσης στις 22 Αυγούστου 1910. Ονομαζόταν και βενιζελικό κόμμα από το όνομα του ηγέτη του.

Λέσχη Φιλελευθέρων

Ιδρύθηκε το 1912 στην Αθήνα και σε ορισμένες άλλες εκλογικές περιφέρειες, στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης του κόμματος των Φιλελευθέρων.

Ραλλικό κόμμα

Ήταν ένα από τα αντιβενιζελικά κόμματα υπό το Δημήτριο Ράλλη. Ήταν αντίθετο προς τον εκσυγχρονισμό και κατά της ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας και υποστήριζε ότι το Κοινοβούλιο έπρεπε να έχει ισχυρή θέση στο πολιτικό σύστημα. Στο πρόσωπο του βασιλιά έβλεπε το σύμβολο της εθνικής ενότητας. Απευθυνόταν κατά κύριο λόγο στα μεσαία και κατώτερα στρώματα των πόλεων καθώς και στους καλλιεργητές. Ζητούσε ενίσχυση της παραγωγής και αύξηση των θέσεων εργασίας, ώστε με την οικονομική ανάπτυξη να εξευρεθούν χρήματα για εξοπλισμούς, να καταπολεμηθεί η διαφθορά και η πατρωνία των κομμάτων. Δεν είχε κάποιο συγκροτημένο πρόγραμμα για την οικονομική ανάπτυξη.

Εθνικό Κόμμα (Κόμμα Μαυρομιχάλη)

Ήταν ένα από τα αντιβενιζελικά κόμματα. Δε διέφερε από το ραλλικό κόμμα. Οι εκπρόσωποί του προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν τη συμμετοχή του αρχηγού τους, Κ. Μαυρομιχάλη, στα πολιτικά πράγματα μετά το κίνημα του 1909. Υποστήριζαν την «Ανόρθωση», που κατά την εκτίμησή τους δεν μπόρεσαν να υλοποιήσουν οι Βενιζελικοί.

Κόμμα Γ. Θεοτόκη

Ήταν ένα από τα αντιβενιζελικά κόμματα. Ήταν πιο μετριοπαθές από το ραλλικό και το Εθνικό κόμμα, και ζητούσε να διορθώσει αυτά που θεωρούσε λάθη των Φιλελευθέρων. Συμφωνούσε με την πάση θυσία αύξηση των εξοπλισμών και ζητούσε φορολογικές ελαφρύνσεις για τους μικροεισοδηματίες. Από το κίνημα στο Γουδί έως τη συνταγματική κρίση του 1915, μεταξύ των αντιβενιζελικών κομμάτων το θεοτοκικό κόμμα είχε τη μεγαλύτερη εκλογική βάση, και έτσι αποτέλεσε τον πυρήνα των Αντιβενιζελικών.

Κοινωνιολογική Εταιρεία

Ήταν μία σοσιαλδημοκρατική ομάδα που εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις εκλογές του Αυγούστου του 1910. Ήταν η σοβαρότερη από τις αντίστοιχες ομάδες της περιόδου. Ξεκίνησε από μερικούς διανοούμενους ως αριστερός μεταρρυθμιστικός σύνδεσμος, με στόχο να προπαγανδίσει πολιτικές θέσεις και στη συνέχεια να ιδρύσει κόμμα. Επιζητούσε για όλα τα μέλη της κοινωνίας ισότητα ευκαιριών, κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και διανομή των αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες καθενός, πράγμα που θα μπορούσε να υλοποιηθεί με τη σταδιακή αναμόρφωση της οικονομίας και τη συνταγματική μεταβολή. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι έπρεπε να οργανωθούν οι εργάτες σε επαγγελματικές ενώσεις και να ιδρύσουν κόμμα. Στα μέσα του

1910 οι Κοινωνιολόγοι ίδρυσαν το Λαϊκό κόμμα, με αρχηγό τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου.

Λαϊκό Κόμμα (1910)

Ιδρύθηκε στα μέσα του 1910 από τα μέλη της Κοινωνιολογικής Εταιρείας, της σοσιαλδημοκρατικής ομάδας που πρωτοεμφανίστηκε στις εκλογές του Αυγούστου του 1910. Αρχηγός του ήταν ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου. Βασικές προγραμματικές του δηλώσεις ήταν η αναμόρφωση του πολιτικού συστήματος και η επιβολή αρχών κοινωνικής δικαιοσύνης. Στις δεύτερες εκλογές του 1910 εξελέγησαν 7 υποψήφιοι του κόμματος, οι οποίοι παρέιχαν κριτική υποστήριξη στους Φιλελευθέρους.

Σοσιαλδημοκρατία

Πρόκειται για κομματική τάση, η οποία επιζητεί το συνδυασμό των αρχών του σοσιαλισμού με εκείνες της δημοκρατίας. Η πρώτη ελληνική σοσιαλδημοκρατική ομάδα που συμμετείχε σε εκλογές ήταν η Κοινωνιολογική Εταιρεία (ως Λαϊκό Κόμμα) τον Αύγουστο του 1910.

Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης (1916)

Πρόκειται για την κυβέρνηση που συγκρότησε ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη (26 Σεπτεμβρίου 1916) την περίοδο του Εθνικού Διχασμού.

«Εθνική Άμυνα»

Πρόκειται για την οργάνωση φιλοβενιζελικών στρατιωτικών, η οποία δημιουργήθηκε την περίοδο του Εθνικού Διχασμού. Μετά την παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου υπό την πίεση της Αντάντ και την ανάληψη της κυβέρνησης στην Αθήνα από τους Φιλελευθέρους, οι αξιωματικοί της «Εθνικής Άμυνας» ευνοήθηκαν εις βάρος άλλων και ο διχασμός εξαπλώθηκε στο στράτευμα.

ΣΕΚΕ

Ήταν το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας. Ιδρύθηκε το 1918, προς το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, από συνέδριο σοσιαλιστών. Λίγο αργότερα προσχώρησε στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή. Βασικές θέσεις του

προγράμματός του ήταν δημοκρατία, παροχή εκλογικού δικαιώματος στις γυναίκες, αναλογικό εκλογικό σύστημα και εθνικοποίηση των μεγάλων πλουτοπαραγωγικών πηγών. Σχετικά με την εξωτερική πολιτική, ζητούσε

ειρήνη, χωρίς προσάρτηση εδαφών, βασισμένη στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών. Τα προβλήματα που αφορούσαν διαμφισβητούμενα εδάφη, θα λύνονταν με δημοψηφίσματα. Το ΣΕΚΕ ήταν το πιο αυστηρά οργανωμένο κόμμα. Έως το 1919 ήταν υπέρ της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Σταδιακά απομακρύνθηκε από αυτή, υιοθετώντας την αρχή της δικτατορίας του προλεταριάτου. Σο 1924 μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ).

ΚΚΕ

Ήταν το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας. Έτσι μετονομάστηκε το 1924 το ΣΕΚΕ (Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας), αφού προσχώρησε στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή και απομακρύνθηκε σταδιακά από την κοινοβουλευτική δημοκρατία, υιοθετώντας την αρχή της δικτατορίας του προλεταριάτου.

-

-

-

-

-

Γ. ΠΡΟΣΦΥΤΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Τάγματα Εργασίας (Αμελέ Ταμπουρού)

Πρόκειται για μέτρο εξόντωσης που εφάρμοσαν οι Τούρκοι εναντίον των μειονοτήτων. Στα τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπουρού) αναγκάζονταν να υπηρετούν άνδρες άνω των 45 ετών που δεν στρατεύονταν. Δούλευαν σε λατομεία, ορυχεία, στη διάνοιξη δρόμων και αλλού κάτω από εξοντωτικές συνθήκες. Οι περισσότεροι πέθαιναν από την πείνα, τις κακουχίες και τις αρρώστιες.

Αμειψισπορά

Πρόκειται για την εναλλαγή καλλιέργειας στο ίδιο έδαφος (π.χ. τον έναν χρόνο σιτηρά, τον επόμενο ψυχανθή), για να εξασφαλίζονται καλύτερες γεωργικές αποδόσεις. Η αμειψισπορά εφαρμόστηκε από τους αγρότες πρόσφυγες, συμβάλλοντας στον πολλαπλασιασμό της αγροτικής παραγωγή

Φορείς που ασχολήθηκαν με το προσφυγικό ζήτημα από το 1914 ως το 1930

Μικτή Επιτροπή (1914)

Ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1914 για να ρυθμίσει την εθελούσια ανταλλαγή Ελλήνων ορθόδοξων της Τουρκίας και μουσουλμάνων της Ελλάδας. Δεν λειτούργησε λόγω της εισόδου της Τουρκίας στο Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, τον Οκτώβριο του 1914.

Υπηρεσία Ανοικοδομήσεως Ανατολικής Μακεδονίας

Μερίμνησε, μετά τη λήξη των εχθροπραξιών το 1918, για την επανεγκατάσταση των προσφύγων που ήρθαν στην Ελλάδα το 1916 από την Ανατολική Μακεδονία, την οποία είχαν καταλάβει οι Βούλγαροι ως σύμμαχοι των Γερμανών.

Οργανισμός

Ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1914 στη Θεσσαλονίκη με σκοπό την άμεση περίθαλψη και στη συνέχεια την εγκατάσταση των προσφύγων σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωριά της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. Παρεχόταν συσσίτιο, προσωρινή στέγη και ιατρική περίθαλψη, μέχρι οι πρόσφυγες να βρουν εργασία ή να αποκτήσουν γεωργικό κλήρο.

Ανώτατη Διεύθυνση Περιθάλψεως

Ιδρύθηκε από την κυβέρνηση Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού (1916-1917). Έργο της ήταν η περίθαλψη των προσφύγων.

Υπουργείο Περιθάλψεως

Ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1917 όταν στην Ελλάδα είχε επικρατήσει ο Βενιζέλος και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος είχε εγκαταλείψει τη χώρα. Εκτός από την περίθαλψη των προσφύγων, παρείχε περίθαλψη και για τις οικογένειες των εφέδρων που βρίσκονταν στο μέτωπο και για τις οικογένειες των θυμάτων πολέμου. Μεριμνήσε για την παλιννόστηση των προσφύγων του πρώτου διωγμού. Με την άφιξη των προσφύγων της μικρασιατικής καταστροφής ανέλαβε το έργο της προσωρινής στέγασής τους και ενισχύθηκε με έκτακτο προσωπικό.

Πατριωτικό Ίδρυμα

Οργάνωνε καθημερινά συσσίτια σε συνοικίες πόλεων όπου ήταν συγκεντρωμένοι πολλοί πρόσφυγες (από τον πρώτο διωγμό και τα Βαλκάνια).

Πατριαρχική Επιτροπή

Συστάθηκε τον Οκτώβριο του 1918 στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισμένων, με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης.

Υπηρεσία Παλιννοστήσεως και Περιθάλψεως

Ιδρύθηκε στα πλαίσια της Ύπατης Αρμοστείας Σμύρνης και βοηθούσε όσους πρόσφυγες του πρώτου διωγμού επέστρεφαν στη Δυτική Μικρά Ασία να αποκατασταθούν στα σπίτια τους και τις ασχολίες τους.

Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής

Ιδρύθηκε με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λωζάννης με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Αποτελούνταν από έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Υούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλάξιμων, καθώς και τη διευκόλυνση των ανταλλαξιμων στη μετακίνησή τους. Φρόντισε το 1924 και 1925 για τη μεταφορά 200.000 Ελλήνων που είχαν παραμείνει στην Καππαδοκία και γενικότερα στην Κεντρική και Νότια Μικρά Ασία. Ανέλαβε το έργο εκτίμησης των περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν, σύμφωνα με τη σχετική ρύθμιση της ελληνοτουρκικής Σύμβασης ανταλλαγής, που προέβλεπε την αποζημίωση των ανταλλάξιμων

προσφύγων για τις περιουσίες που εγκατέλειψαν στις πατρίδες τους από το κράτος υποδοχής. Για τη διευκόλυνση του έργου της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Μικτή Επιτροπή συστάθηκε το 1924 η Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών που υπαγόταν στο Υπουργείο Γεωργίας. Για την αποτελεσματικότερη λειτουργία της ιδρύθηκαν κατά τόπους Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών.

Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων

Ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1922. Με την άφιξη των προσφύγων ανήγειρε ξύλινα παραπήγματα για τη στέγασή τους. Λειτουργήσε από το 1922 ως το 1925.

ΕΑΠ

Ήταν η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων. Ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1923 με πρωτοβουλία της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ). Αποτελέσε αυτόνομο οργανισμό με πλήρη νομική υπόσταση, είχε έδρα την Αθήνα και βασική της αποστολή ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. (Αξιοποίησε τις ιδιοκτησίες των Τούρκων ανταλλάξιμων και των Βουλγάρων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα, κτήματα του Δημοσίου, κτήματα που απαλλοτριώθηκαν με την αγροτική μεταρρύθμιση και μοναστηριακή γη (συνολικά πάνω από 8.000.000 στρέμματα). Ενισχύθηκε οικονομικά με το ποσό δύο δανείων που είχε συνάψει η ελληνική κυβέρνηση το 1924 και το 1928 στο εξωτερικό. Στελεχώθηκε με διοικητικό και τεχνικό προσωπικό του Υπουργείου Πρόνοιας και Αντιλήψεως). Λειτουργήσε μέχρι το τέλος του 1930. Με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της, καθώς και τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει απέναντι στους πρόσφυγες.

-

Υπουργείο Πρόνοιας και Αντιλήψεως

Ασχολήθηκε από το 1925 με την αποκατάσταση των προσφύγων.

Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών

Συστάθηκε το 1924 για να βοηθήσει το έργο της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Μικτή Επιτροπή σχετικά με την εκτίμηση της αξίας των εκατέρωθεν περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν. Για την αποτελεσματικότερη λειτουργία της ιδρύθηκαν κατά τόπους Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών.

Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών

Ιδρύθηκαν κατά τόπους για την αποτελεσματικότερη λειτουργία της Γενικής Διεύθυνσης Ανταλλαγής Πληθυσμών που συστάθηκε το 1924 για να βοηθήσει το έργο της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Μικτή Επιτροπή σχετικά με την εκτίμηση της αξίας των εκατέρωθεν περιουσιών. Στα Γραφεία Ανταλλαγής υποβλήθηκαν οι δηλώσεις των ενδιαφερομένων με βάση τις οποίες έγινε η προσωρινή εκτίμηση των περιουσιών. Οι αιτήσεις των δικαιούχων θα εξετάζονταν από ειδικές επιτροπές προσφύγων, συμπατριωτών των ενδιαφερομένων. Εάν θεωρούνταν ανακριβείς, προβλεπόταν αναθεώρησή τους από ένα Ανώτατο Συμβούλιο.

Ανώτατο Συμβούλιο

Έργο του ήταν η αναθεώρηση των ανακριβών αιτήσεων των προσφύγων που δικαιούνταν αποζημίωση βάσει της ελληνοτουρκικής Σύμβασης Ανταλλαγής των Πληθυσμών ύστερα από σχετική γνωμοδότηση των ειδικών προσφυγικών επιτροπών στο πλαίσιο της λειτουργίας των Γραφείων Ανταλλαγής και της Γενικής Διεύθυνσης Ανταλλαγής.

Πρωτοβάθμιες Επιτροπές Εκτίμησης

Συστάθηκαν για την οριστική εκτίμηση των περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν στην Τουρκία (Η προσωρινή εκτίμηση γινόταν με βάση δηλώσεις που υποβάλλονταν στα κατά τόπους Γραφεία Ανταλλαγής μετά την εξέτασή τους από ειδικές επιτροπές προσφύγων).

Δευτεροβάθμιες Επιτροπές Εκτίμησης

Συστάθηκαν για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που ενδεχομένως θα ανέκυπταν στο έργο των Πρωτοβάθμιων Επιτροπών Εκτίμησης, αρμοδιότητα των οποίων ήταν η οριστική εκτίμηση των περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν στην Τουρκία.

Αγροτική Τράπεζα

Η ίδρυσή της προωθήθηκε μετά την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα νέα προβλήματα που είχε δημιουργήσει η νέα κατάσταση. Ανέλαβε την είσπραξη των χρεών των αγροτών προσφύγων, μετά τη διάλυση της ΕΑΠ το 1930.

Εθνική Τράπεζα

Ανέλαβε να πληρώσει στους ανταλλάξιμους που δεν είχαν ακόμα αποκατασταθεί μια προκαταβολή μέχρι την τελική αποπληρωμή της αξίας της περιουσίας που εγκαταλείφθηκε στην Τουρκία. Παρακρατούσε το 25% της προκαταβολής της αποζημίωσης.

Διπλωματικές πράξεις (συνθήκες, συμβάσεις, σύμφωνα)

Συνθήκη Βουκουρεστίου (1913)

Πρόκειται για συνθήκη ειρήνης μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων (1912-13), με την οποία παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα η Ήπειρος και η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία.

Συνθήκη του Νειγύ (1919)

Πρόκειται για συνθήκη ειρήνης μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Υπογράφηκε το Νοέμβριο του 1919 και προέβλεπε την παραχώρηση της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα.

«Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας» (1919)

Σύμφωνο συνημμένο στη συνθήκη του Νειγύ (1919). Προέβλεπε εθελούσια ανταλλαγή πληθυσμών Ελλάδας και Βουλγαρίας. Με βάση το σύμφωνο αυτό αναχώρησαν από την Ελλάδα περίπου 50.000 Βούλγαροι και από τη

Βουλγαρία περίπου 30.000 Έλληνες (περίπου 20.000 ακόμη Έλληνες είχαν μεταναστεύσει πριν από την υπογραφή της συνθήκης).

Συνθήκη Σεβρών (1920)

Υπογράφηκε στις 10 Αυγούστου του 1920 και αποτέλεσε τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας, καθώς το όραμα της Μεγάλης Ιδέας για την «Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών» φαινόταν να γίνεται πραγματικότητα. Μεταξύ άλλων η Συνθήκη όριζε ότι η περιοχή της Σμύρνης θα βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση για πέντε χρόνια. Ύστερα από την

περίοδο αυτή θα μπορούσαν οι κάτοικοι με δημοψήφισμα να αποφασίσουν την προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα.

Συνθήκη Λωζάννης (1923)

Η συνθήκη ειρήνης μετά το τέλος του μικρασιατικού πολέμου, που όρισε τα σύνορα Ελλάδας-Σουρκίας. Υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου 1923.

Ελληνοτουρκική σύμβαση Λωζάννης (1923)

Πρόκειται για την ελληνοτουρκική σύμβαση για την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών. Υπογράφηκε στις 30 Ιανουαρίου 1923 και επισυνάφθηκε στη συνθήκη ειρήνης της Λωζάννης. Βλ. βιβλίο σελ. 149-151 «Στις 24 Ιουλίου ... επίμαχων περιοχών» και σελ. 151-152 «Με βάση το άρθρο 11 ... ανταλλαξίμων»

Σύμβαση της Άγκυρας (1925)

Πρόκειται για την ελληνοτουρκική σύμβαση που υπογράφηκε ύστερα από διαπραγματεύσεις τον Ιούνιο του 1925. Ρύθμιζε επίμαχα θέματα στις σχέσεις των δύο χωρών (που μετά την υπογραφή της Σύμβασης ανταλλαγής πληθυσμών και της Συνθήκης της Λωζάννης δοκιμάζονταν κατά διαστήματα από εντάσεις), αλλά δεν εφαρμόστηκε ποτέ (όπως και η Συμφωνία των Αθηνών του Δεκεμβρίου 1926)

Συμφωνία των Αθηνών (1926)

Πρόκειται για την ελληνοτουρκική συμφωνία που υπογράφηκε ύστερα από διαπραγματεύσεις τον Δεκέμβριο του 1926. Ρύθμιζε επίμαχα θέματα στις σχέσεις των δύο χωρών (που μετά την υπογραφή της Σύμβασης Ανταλλαγής Πληθυσμών και της Συνθήκης της Λωζάννης δοκιμάζονταν κατά διαστήματα από εντάσεις), αλλά δεν εφαρμόστηκε ποτέ (όπως και η Συμφωνία της Άγκυρας του Ιουνίου 1925).

Συμφωνία της Άγκυρας (1930)

Πρόκειται για το οικονομικό σύμφωνο Ελλάδας – Τουρκίας. Υπογράφηκε στις 10 Ιουνίου 1930. Βλ. βιβλίο σελ. 161 «Στις 10 Ιουνίου ... κράτους»

Σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας (1930)

Πρόκειται για μία από τις διπλωματικές πράξεις με τις οποίες ολοκληρώθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1930 η Συμφωνία της Άγκυρας (10/6/1910). Με τη σύμβαση αυτή δόθηκε η δυνατότητα στους υπηκόους του καθενός από τα δύο κράτη να ταξιδεύουν ή να εγκαθίστανται (με κάποιους περιορισμούς) στο έδαφος του άλλου κράτους.

Δ. ΚΡΗΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Κρητική Πολιτεία

Είναι η ονομασία του αυτόνομου καθεστώτος της Κρήτης από το 1898 μέχρι το 1913, οπότε η Κρήτη ενώθηκε με την Ελλάδα. Η Κρητική Πολιτεία τελούσε υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου και υπό την προστασία των Μ. Δυνάμεων.

Ύπατος Αρμοστής Κρήτης / Κρητικής Πολιτείας

Έτσι ονομαζόταν ο διοικητής της αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας. Πρώτος Ύπατος Αρμοστής Κρήτης, εντολοδόχος των Προστατίδων Δυνάμεων από το 1898 ως το 1906 ήταν ο πρίγκιπας της Ελλάδας Γεώργιος. Μετά την παραίτηση του Γεωργίου στις 12/9/1906, Ύπατος Αρμοστής ορίστηκε από το βασιλιά της Ελλάδας ο Αλέξανδρος Ζαΐμης. Το καθεστώς της αρμοστείας καταλύθηκε στις 24/9/1908 με το Ψήφισμα της Ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα.

Διάταγμα «Περί συγκροτήσεως της Κρητικής Συνελεύσεως»

Ήταν το πρώτο σημαντικό διάταγμα της Κρητικής Πολιτείας. Δημοσιεύθηκε ένα μήνα μετά την εγκατάσταση του Ύπατου Αρμοστή και αμέσως προκηρύχθηκαν εκλογές για την ανάδειξη πληρεξουσίων.

Οργανικός Νόμος (1900)

Ήταν ο Νόμος με τον οποίο αντιμετωπίστηκε με επιτυχία το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας της Κρήτης. Δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

«Γεννηθήτω Φως»

Πρόκειται για τον τίτλο των πέντε πολύκροτων άρθρων που δημοσίευσε ο Ελευθέριος Βενιζέλος το 1901 στην εφημερίδα «Κήρυξ» των Χανίων, που ο ίδιος εξέδιδε, για να υποστηρίξει τις απόψεις του για το εθνικό ζήτημα της Κρήτης.

«Ηνωμένη Αντιπολίτευσις»

Πρόκειται για τον πολιτικό συνασπισμό εναντίον του Υπατού Αρμοστή της Κρήτης, πρίγκιπα Γεωργίου, με επικεφαλής τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Σχηματίστηκε μετά την κορύφωση της κρίσης με την απόλυση του Βενιζέλου από το αξίωμα του υπουργού. Γύρω από τον Βενιζέλο συνασπίστηκαν όσοι ήταν δυσαρεστημένοι από την αυταρχική πολιτική του Πρίγκιπα. Έμπιστοι συνεργάτες του Βενιζέλου ήταν ο Κ. Φούμης και ο Κ. Μάνος. Οι τρεις αυτοί αποτέλεσαν μια τριανδρία, που δεν δίστασε να προχωρήσει σε δυναμική αναμέτρηση με τον Πρίγκιπα.

«Ροπαλοφόροι»

Έτσι αποκαλούνταν οι δημοφρουροί από τους επαναστάτες του Θέρισου στην Κρήτη (1905). Ο νόμος «Περί ιδρύσεως σώματος δημοφρουρών», οι οποίοι θα στήριζαν την έννομη τάξη, ψηφίστηκε από την Κρητική Βουλή, η οποία ενεργούσε υπό τις εντολές του αρμοστειακού περιβάλλοντος, αφού δεν υπήρχε αντιπολίτευση.

Προσωρινή Κυβέρνησις Κρήτης (1905)

Ήταν η κυβέρνηση που οργανώθηκε από τους επαναστάτες στο Θέρισσο, με πρόεδρο το Ελ. Βενιζέλο και υπουργούς τους Κ. Φούμη και Κ. Μάνο. Προέβη στην έκδοση γραμματίων για εσωτερικό πατριωτικό δάνειο 100.000 δραχμών, οργάνωσε υπηρεσίες οικονομικών, συγκοινωνιών και διοίκησης, τύπωσε γραμματόσημα και εξέδιδε την εφημερίδα «Το Θέρισσο».

Συμφωνία Μουρνιών Κυδωνίας

Πρόκειται για τη συμφωνία μεταξύ των επαναστατών του Θέρισου και των Προστατιδών Δυνάμεων. Υπογράφηκε από τον Ελ. Βενιζέλο στις 2 Νοεμβρίου 1905 στο μοναστήρι των Μουρνιών Κυδωνίας μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις που είχαν διαρκέσει όλο το καλοκαίρι. Εξασφαλίστηκε γενική αμνηστία και οι Δυνάμεις δεσμεύτηκαν να επεξεργαστούν ένα χάρτη νέων παραχωρήσεων στον κρητικό λαό, αρνούμενες πάντως να επιτρέψουν την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

Πολιτοφυλακή Κρήτης

Πρόκειται για τον πρώτο στρατό της Κρητικής Πολιτείας. Ιδρύθηκε βάσει της νέας ρύθμισης του Κρητικού Ζητήματος από τις Μ. Δυνάμεις μετά την επανάσταση του Θερίσου και οργανώθηκε το 1907, επί αρμοστείας Αλέξανδρου Ζαΐμη. Απαρτιζόταν από Έλληνες αξιωματικούς που προηγουμένως είχαν παραιτηθεί από τον ελληνικό στρατό και εξερίχθη σε αξιόλογη δύναμη, όπως φάνηκε αργότερα στους Βαλκανικούς πολέμους.

Πρώτο ενωτικό ψήφισμα Κρητών (1908)

Το πρώτο ψήφισμα της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα εγκρίθηκε ομόφωνα σε λαϊκή συγκέντρωση στα Χανιά. Η Κρητική Κυβέρνηση εξέδωσε με τη σειρά της επίσημο Ψήφισμα (24 Σεπτεμβρίου 1908).

Προσωρινή Κυβέρνηση Κρήτης (1908)

Ήταν η προσωρινή διακομματική κυβέρνηση που σχηματίστηκε για την επίσημη έναρξη της νέας περιόδου της πολιτικής ζωής στην Κρήτη, μετά το Ψήφισμα για την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα (24 Σεπτεμβρίου 1908). Όταν οι Μ. Δυνάμεις απαίτησαν την υποστολή της ελληνικής σημαίας από το Φρούριο του Φιρκά, η κυβέρνηση δεν υπάκουσε και παραιτήθηκε.

Β. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

3. Η διανομή των εθνικών κτημάτων

Μπακάλης Κώστας
history-logotexnia.blogspot.com

3. Η διανομή των εθνικών κτημάτων

Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητα του το ζήτημα των «εθνικών γαιών». «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης).

Εθνικές γαίες (ορισμός)

Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώ δικαίω». Για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις αποτέλεσαν το πρώτο και, ουσιαστικά, το μόνο κεφάλαιο στη διάρκεια του πολέμου, γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκαν ως υποθήκη για τη σύναψη δανείων ή ως μέσα εξασφάλισης εσόδων, μέσω της εκποίησης τους. Η έκταση των γαιών αυτών μπορεί να υπολογιστεί μόνο κατά προσέγγιση, καθώς το σχετικό με την έγγειο ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς ήταν περίπλοκο, όπως και οι μηχανισμοί απογραφής των περιουσιακών στοιχείων. Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

Εθνικές γαίες : χρήσεις -έκταση

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαгиότιτλους

Η διανομή των «εθνικών γαιών», αν και αποτελούσε γενική επιθυμία, συναντούσε πολλά προβλήματα στην πράξη. Πολλοί από τους καλλιεργητές των κτημάτων αυτών είχαν δικαιώματα εκμετάλλευσης της γης από τα προεπαναστατικά χρόνια. Καλλιεργούσαν δηλαδή για πολλές γενιές τα χωράφια, αποδίδοντας ένα ποσοστό (περίπου 15%) στον κατ' όνομα ιδιοκτήτη, καθώς και το φόρο επί της παραγωγής, τη δεκάτη. Οπωσδήποτε είχαν ισχυρά δικαιώματα ιδιοκτησίας πάνω στη γη και ήταν δύσκολο για το κράτος να τους ζητήσει να την εξαγοράσουν καταβάλλοντας υψηλό τίμημα. Η εξαγορά, εξάλλου, προϋπέθετε και ξεκάθαρους τίτλους ιδιοκτησίας, προσδιορισμό δηλαδή του προς εξαγορά αντικειμένου, πράγμα που ήταν ανύπαρκτο στον οθωμανικό χώρο, όπου υπήρχαν συνήθως επάλληλα δικαιώματα επί της γης*.

προβλήματα της
διανομής των
εθνικών γαιών

Από την άλλη πλευρά, στη Στερεά Ελλάδα, ένα σημαντικό τμήμα των εθνικών γαιών, που δεν ήταν υπό τον έλεγχο των επαναστατών στο τέλος του πολέμου, πέρασαν άμεσα στα χέρια ιδιωτών με απευθείας εξαγορά από τους οθωμανούς ιδιοκτήτες τους, σε χαμηλή μάλιστα τιμή. Έτσι, το κράτος έχανε την ευκαιρία της διαμεσολάβησης και της αποκόμισης προσόδων. Δεν ήταν επίσης σπάνιες οι καταπατήσεις, ιδιαίτερα σε εποχές ταραχών και κρίσης, καταπατήσεις που δύσκολα μπορούσαν να αποδειχθούν σε εδάφη με αμφισβητούμενα πιστοποιητικά ιδιοκτησίας. Στο χώρο της έγγειας ιδιοκτησίας, το οθωμανικό δίκαιο διέφερε σημαντικά από το βυζαντινορωμαϊκό, το οποίο υιοθέτησε το ελεύθερο ελληνικό κράτος. Η προσαρμογή των πραγματικών δεδομένων στη μεταβολή αυτή άφηγε μεγάλα περιθώρια για κάθε είδους ατασθαλίες.

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιότιτλους

Γενικότερα όμως, οι τάσεις οδηγούσαν στον πολυτεμαχισμό των εθνικών γαιών σε μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες και όχι στη συγκέντρωση μεγάλων κτημάτων στα χέρια λίγων κεφαλαιούχων. Αυτό ίσως να οφειλόταν στην έλλειψη μεγάλων κεφαλαίων αλλά και στην τάση απόκτησης ακίνητης περιουσίας στις πόλεις, στην Αθήνα ιδιαίτερα. Η απόκτηση μεγάλης έγγειας ιδιοκτησίας δεν ήταν στις προθέσεις των πλουσίων, γεγονός που άμβλυνε τις αντιθέσεις και δεν επέτρεψε να αναπτυχθούν σημαντικές κοινωνικές εντάσεις γύρω από το πρόβλημα των εθνικών γαιών. Ταυτόχρονα, η δημιουργία μικρών ιδιοκτησιών, ευπρόσβλητων στις κρίσεις, έκθετων στις διαθέσεις της αγοράς και στις φορολογικές πιέσεις, ευνόησε την ανάπτυξη ενός συστήματος πολιτικής προστασίας: οι τοπικοί πολιτευτές αναλάμβαναν να περιορίσουν τις ασκούμενες πιέσεις, παρεμβαίνοντας στους κυβερνητικούς μηχανισμούς του κράτους. Επρόκειτο για ένα ρόλο ανάλογο μ' εκείνον των προεστών κατά την προεπαναστατική περίοδο.

**Ο πολυτεμαχισμός
της γης :
αίτια και
συνέπειες**

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαγιότιτλους

Η οριστική αντιμετώπιση του προβλήματος έγινε με νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871. Στόχος των νομοθετημάτων ήταν να εξασφαλιστούν κατά προτεραιότητα οι ακτήμονες χωρικοί, με την παροχή γης, απαραίτητης για την επιβίωσή τους. Ταυτόχρονα, το κράτος προσπαθούσε να εξασφαλίσει, μέσα από τη διαδικασία της εκποίησης, τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα, που θα έδιναν μια ανάσα στο διαρκές δημοσιονομικό αδιέξοδο. Οι στόχοι ήταν αντιφατικοί και στην πραγματικότητα μόνο ο πρώτος επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό. Σύμφωνα με τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, οι δικαιούχοι αγρότες μπορούσαν να αγοράσουν όση γη ήθελαν, με ανώτατο όριο τα 80 στρέμματα για ξηρικά εδάφη και τα 40 στρέμματα για αρδευόμενα. Από το 1870 ως το 1911 διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια, πράγμα που δείχνει ότι οι φιλοδοξίες ή οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες αλλά και ο πολυτεμαχισμός της γης ήδη μεγάλος. Πρέπει να επισημανθεί ότι για τις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως φυτείες, ελαιόδεντρα και αμπέλια, ο μέσος όρος έκτασης των ιδιοκτησιών ήταν σαφώς μικρότερος εκείνων που προορίζονταν για καλλιέργεια δημητριακών.

Επρόκειτο όμως για σημαντική διανομή καλλιεργήσιμων γαιών, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με τα 600.000 στρέμματα εθνικών γαιών που είχαν διανεμηθεί τα προηγούμενα χρόνια, από το 1833 μέχρι το 1870. Ωστόσο, μόνο το 50% περίπου του αντιτίμου των παραχωρούμενων γαιών πληρώθηκε τελικά στο κράτος από τους αγοραστές της εθνικής αυτής ιδιοκτησίας.

Η διανομή γης
1870-71:
στόχοι,

ρυθμίσεις,

αποτελέσματα

αποτελέσματα

◀ Ένα από τα πιο σημαντικά θέματα που σχετίζονταν με την αγροτική ζωή του τόπου, το οποίο απασχόλησε όλες τις μετεπαναστατικές κυβερνήσεις, ήταν και το ζήτημα της διανομής των εθνικών γαιών. Στην εικόνα αγροτικές καλλιέργειες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα. Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη. Χριστόπουλος, Γ. (εκδ), Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεώτερος Ελληνισμός από 1833 ως 1881, τ. ΙΓ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, σ. 96.
© Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

 ΕΘΝΙΚΕΣ ΓΑΙΕΣ

Από τα πολλά **προβλήματα** που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε το ζήτημα των «εθνικών γαιών»:

■ ΕΘΝΙΚΕΣ ΓΑΙΕΣ

για την **έκταση**

για τη **σημασία**

και την
πολυπλοκότητά του

■ ΕΘΝΙΚΕΣ ΓΑΙΕΣ: ΟΡΙΣΜΟΣ

- Η γη αυτή ανήκε,
 - ως ιδιοκτησία
 - ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης):
 - ↳ είτε στο **οθωμανικό δημόσιο**
 - ↳ είτε σε **μουσουλμανικά ιδρύματα**
 - ↳ είτε σε **ιδιώτες**.

«Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους.

Στα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Το καθεστώς της γης

Η οθωμανική οικονομία ήταν κυρίως **αγροτική**. Υπήρχαν:

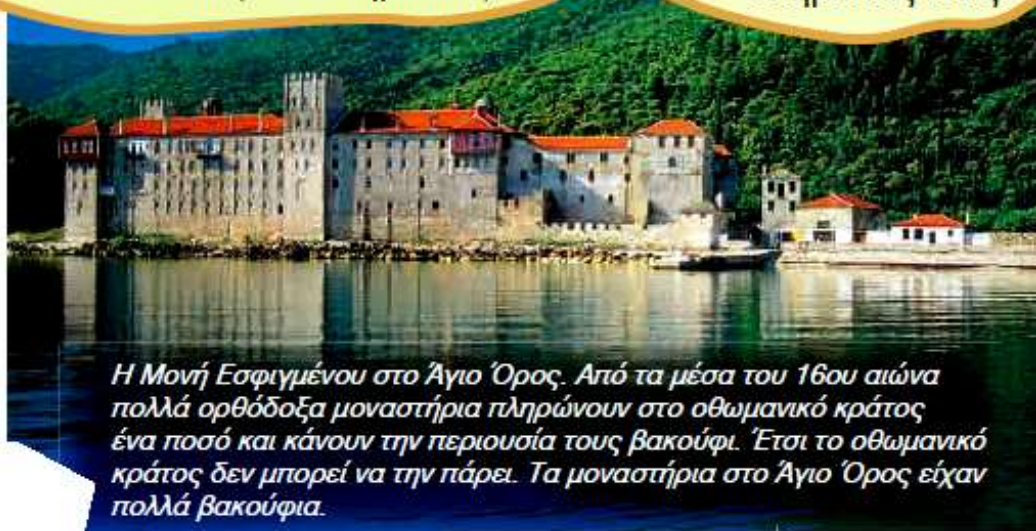
η κρατική γη
Η περισσότερη γη ήταν κρατική, ανήκε δηλαδή στο σουλτάνο.

τα βακούφια
Ήταν περιουσίες (γη, σπίτια, μαγαζιά, χρήματα κ.ά.) αφιερωμένες σε έναν κοινωνικό σκοπό. Τα βακούφια θεωρούνταν αφιερωμένα στο Θεό και το κράτος δεν μπορούσε να τα κάνει δικά του (να τα δημεύσει).

η ιδιωτική γη
Πολλοί λίγοι υπήκοοι του σουλτάνου είχαν δική τους γη. Συνήθως τους την έδινε ο σουλτάνος ως αμοιβή για τις υπηρεσίες τους.

Χαρακτικό με ένα χριστιανό αγρότη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία από το βιβλίο «Οι Περιηγήσεις και τα ταξίδια του Νικολά ντε Νικολάι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία» (1577).

Η Μονή Εσφιγμένου στο Άγιο Όρος. Από τα μέσα του 16ου αιώνα πολλά ορθόδοξα μοναστήρια πληρώνουν στο οθωμανικό κράτος ένα ποσό και κάνουν την περιουσία τους βακούφια. Έτσι το οθωμανικό κράτος δεν μπορεί να την πάρει. Τα μοναστήρια στο Άγιο Όρος είχαν πολλά βακούφια.

■ ΕΘΝΙΚΕΣ ΓΑΙΕΣ: ΧΡΗΣΕΙΣ-ΕΚΤΑΣΗ

Οι περιουσίες
αυτές περιήλθαν
στην **κυριότητα**
του ελληνικού
κράτους

**«Επαναστατικό
δικαίω».**

Για τις ελληνικές **επαναστατικές** κυβερνήσεις αποτέλεσαν το **πρώτο** και, ουσιαστικά, το **μόνο κεφάλαιο** στη διάρκεια του πολέμου,

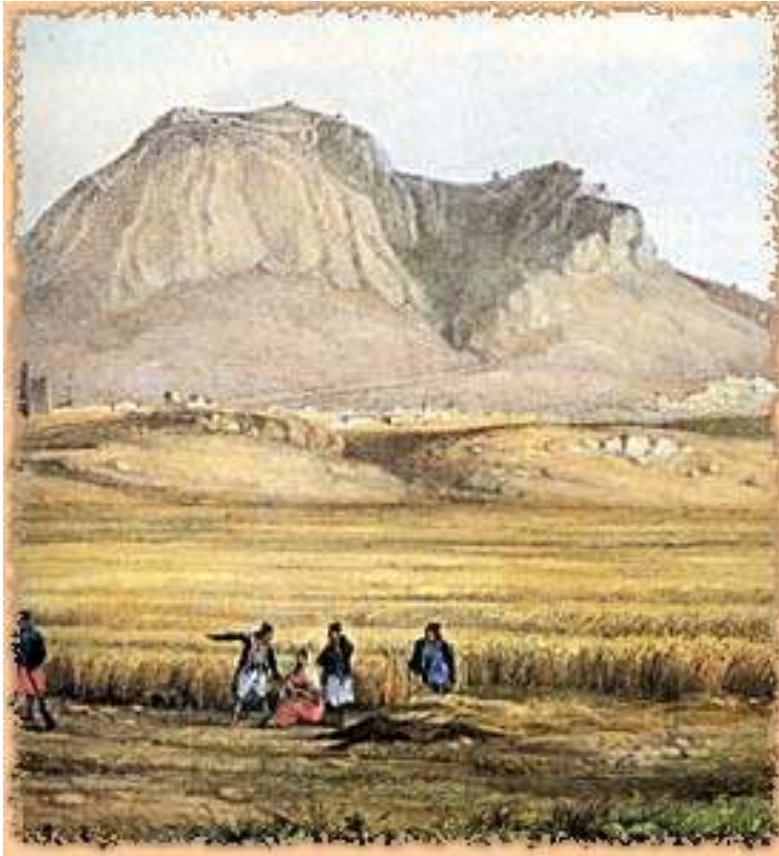
γι' αυτό και **χρησιμοποιήθηκαν**:

- ◆ ως **υποθήκη** για τη **σύναψη δανείων**
 - ◆ ή ως **μέσα εξασφάλισης εσόδων**, → μέσω της **εκποίησης** τους.
-

Η έκταση των γαιών αυτών μπορεί να υπολογιστεί μόνο κατά προσέγγιση:

- * καθώς το σχετικό με την έγγειο ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς ήταν **περίπλοκο**,
 - * όπως και οι **μηχανισμοί απογραφής** των περιουσιακών στοιχείων.
-

Υπολογίζεται ότι η **έκταση** των **εθνικών κτημάτων** ανερχόταν χονδρικά σε **4.000.000** έως **5.000.000 στρέμματα**.

◀ Γκραβούρα του 19ου αιώνα με καλλιέργειες στην περιοχή της Κορινθίας. Στις περιοχές της Πελοποννήσου υπήρχαν μεγάλες εκτάσεις εθνικών γαιών, τις οποίες αφορούσαν οι πρώτοι νόμοι για τη ρύθμιση του ιδιοκτησιακού τους καθεστώτος.

Λιθογραφία 33X62 εκ. που σχεδίασε ο *Stackelberg* και λιθογράφησε ο *Dupressier*.

Τόπος και Εικόνα: Χαρακτικά Ξένων Περιηγητών για την Ελλάδα, τ. Ζ'-19ος αιώνας, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1985, εικ. 65.

© Εκδόσεις Ολκός.

<http://www.ime.gr/chronos/12/gr/general/gallery/179.html>

■ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΓΑΙΩΝ (1)

Η διανομή των «εθνικών γαιών», αν και αποτελούσε γενική επιθυμία, συναντούσε πολλά προβλήματα στην πράξη.

Πολλοί από τους καλλιεργητές των κτημάτων αυτών είχαν δικαιώματα εκμετάλλευσης της γης από τα προεπαναστατικά χρόνια.

- ★ Καλλιεργούσαν δηλαδή για πολλές γενιές τα χωράφια,
- ★ αποδίδοντας:
 - ένα ποσοστό (περίπου 15%) στον κατ' όνομα ιδιοκτήτη,
 - καθώς και το φόρο επί της παραγωγής, τη **δεκάτη**.

- ★ Οπωσδήποτε είχαν **ισχυρά δικαιώματα ιδιοκτησίας** πάνω στη γη
- ★ και ήταν δύσκολο για το κράτος να τους ζητήσει να την **εξαγοράσουν** καταβάλλοντας **υψηλό τίμημα**.

Η εξαγορά, εξάλλου, προϋπέθετε και **ξεκάθαρους τίτλους ιδιοκτησίας**, προσδιορισμό δηλαδή του προς εξαγορά αντικειμένου,
✓ πράγμα που ήταν **ανύπαρκτο** στον οθωμανικό χώρο,
✓ όπου υπήρχαν συνήθως επάλληλα δικαιώματα επί της γης*.

Επάλληλα δικαιώματα επί της γης:
Διαφορετικά δικαιώματα που
ασκούνται ταυτόχρονα στο ίδιο
έδαφος από διαφορετικά φυσικά ή
νομικά πρόσωπα (π.χ. δικαίωμα ψιλής
κυριότητας, δικαίωμα κατοχής, νομής,
ενοικίασης κ.τ.λ.).

■ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΓΑΙΩΝ (2)

- Από την άλλη πλευρά, στη **Στερεά Ελλάδα**, ένα σημαντικό τμήμα των εθνικών γαιών, που **δεν** ήταν υπό τον **έλεγχο** των **επαναστατών** στο τέλος του πολέμου, **πέρασαν άμεσα στα χέρια ιδιωτών**
 - ✓ με απευθείας εξαγορά από τους οθωμανούς ιδιοκτήτες τους, σε χαμηλή μάλιστα τιμή.
 - ✓ Έτσι, το κράτος έχανε την ευκαιρία της διαμεσολάβησης και της αποκόμισης προσόδων

- Δεν ήταν επίσης σπάνιες οι **καταπατήσεις**,
 - ✓ ιδιαίτερα σε εποχές ταραχών και κρίσης,
 - ✓ καταπατήσεις που δύσκολα μπορούσαν να αποδειχθούν σε εδάφη με αμφισβητούμενα πιστοποιητικά ιδιοκτησίας.

- Στο χώρο της **έγγειας ιδιοκτησίας**,
 - ✓ το **οθωμανικό δίκαιο** διέφερε σημαντικά
 - ✓ από το **βυζαντινορωμαϊκό**, το οποίο υιοθέτησε το ελεύθερο ελληνικό κράτος. Η προσαρμογή των πραγματικών δεδομένων στη μεταβολή αυτή άφηνε μεγάλα περιθώρια για κάθε είδους **ατασθαλίες**.

▲Καρτ ποστάλ με θεριστές στην Πελοπόννησο.
Αρχές του 20ού αιώνα.

■ ΠΟΛΥΤΕΜΑΧΙΣΜΟΣ ΓΗΣ: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ - ΑΙΤΙΑ

Γενικότερα όμως, οι τάσεις οδηγούσαν:

- ✓ στον **πολυτεμαχισμό** των εθνικών γαιών σε μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες
- ✓ και όχι στη συγκέντρωση μεγάλων κτημάτων στα χέρια λίγων κεφαλαιούχων.

Αυτό ίσως να οφειλόταν :

- 1) στην **έλλειψη** μεγάλων κεφαλαίων
- 2) αλλά και στην **τάση απόκτησης ακίνητης περιουσίας στις πόλεις, στην Αθήνα** ιδιαίτερα.
- 3) Η απόκτηση μεγάλης έγγειας ιδιοκτησίας **δεν ήταν στις προθέσεις των πλουσίων**, γεγονός που άμβλυνε τις αντιθέσεις και δεν επέτρεψε να αναπτυχθούν σημαντικές κοινωνικές εντάσεις γύρω από το πρόβλημα των εθνικών γαιών.
- 4) Ταυτόχρονα, η δημιουργία **μικρών ιδιοκτησιών**,
 - ✓ ευπρόσβλητων στις κρίσεις,
 - ✓ έκθετων στις διαθέσεις της αγοράς και στις φορολογικές πιέσεις,**➔** ευνόησε την ανάπτυξη ενός **συστήματος πολιτικής προστασίας**: οι **τοπικοί πολιτευτές** αναλάμβαναν να περιορίσουν τις ασκούμενες πιέσεις, παρεμβαίνοντας στους κυβερνητικούς μηχανισμούς του κράτους. Επρόκειτο για ένα ρόλο ανάλογο μ' εκείνον των **προεστών** κατά την προεπαναστατική περίοδο.

■ ΔΙΑΝΟΜΗ ΓΗΣ (1871). ΣΤΟΧΟΙ-ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Η οριστική αντιμετώπιση του προβλήματος έγινε → με νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871.

- Στόχος των νομοθετημάτων ήταν:
- να εξασφαλιστούν κατά προτεραιότητα οι **ακτήμονες** χωρικοί, με την παροχή γης, απαραίτητης για την επιβίωσή τους.
 - Ταυτόχρονα, το κράτος προσπαθούσε να εξασφαλίσει, μέσα από τη διαδικασία της εκποίησης, τα **μεγαλύτερα δυνατά έσοδα**, που θα έδιναν μια ανάσα στο διαρκές δημοσιονομικό αδιέξοδο.

Οι στόχοι ήταν **αντιφατικοί** και στην πραγματικότητα μόνο ο πρώτος επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό.

- Σύμφωνα με τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, οι δικαιούχοι αγρότες μπορούσαν να αγοράσουν όση γη ήθελαν,
- με ανώτατο όριο τα **80** στρέμματα για **ξηρικά** εδάφη
 - και τα **40** στρέμματα για **αρδευόμενα**.

◀ Η αγροτική μεταρρύθμιση του 1871 αφορούσε τη διανομή Εθνικών κτημάτων σε μικροκαλλιεργητές. Στην εικόνα μια κρήνη σε αγροτική περιοχή του Αιγίου.

Χαλκογραφία φυσικό μέγεθος, σχέδιο H. W. Williams, χάραξη Jas Stewart.

Τόπος και Εικόνα, Χαρακτικά ξένων περιηγητών για την Ελλάδα, τ. ΣΤ', 19ος αιώνας, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1983, σ. 202, εικ. 24.

© Εκδόσεις Ολκός.

<http://www.ime.gr/chronos/12/gr/general/gallery/190.html>

■ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Από το 1870 ως το 1911 διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια, πράγμα που δείχνει ότι:

- ✓ οι φιλοδοξίες ή οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες
- ✓ αλλά και ο πολυτεμαχισμός της γης ήδη μεγάλος.

Πρέπει να επισημανθεί ότι:

- ✓ για τις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως **φυτείες**, **ελαιόδενδρα** και **αμπέλια**, ο μέσος όρος έκτασης των ιδιοκτησιών ήταν σαφώς μικρότερος
- ✓ εκείνων που προορίζονταν για **καλλιέργεια δημητριακών**.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ:

- ✓ Επρόκειτο όμως για **σημαντική διανομή** καλλιεργήσιμων γαιών, ιδιαίτερα αν **συγκριθεί** με τα 600.000 στρέμματα εθνικών γαιών που είχαν διανεμηθεί τα προηγούμενα χρόνια, από το 1833 μέχρι το 1870.
- ✓ Ωστόσο, μόνο το 50% περίπου του αντιτίμου των παραχωρούμενων γαιών **πληρώθηκε** τελικά στο **κράτος** από τους αγοραστές της εθνικής αυτής ιδιοκτησίας.

ΘΕΜΑΤΑ
ΑΠΟ ΤΟ Κ.Ε.Ε.

ΘΕΜΑ 1. ΠΗΓΗ

Οι «εθνικές γαίες», τη στιγμή της ανεξαρτησίας, αντιπροσώπευαν πάνω από το μισό του καλλιεργήσιμου εμβαδού της χώρας, και συμπεριλάμβαναν αναγκαστικά και τις ευφορότερες περιοχές που άλλοτε ανήκαν στους Τούρκους. Η εκμετάλλευση και η αξιοποίησή τους αποτέλεσαν ένα από τα πιο καφτά πολιτικά προβλήματα της χώρας, για ένα σχεδόν αιώνα. Για άλλη μια φορά οι αριθμοί που δίνονται για τη συνολική έκταση των εθνικών γαιών είναιί αμφισβητήσιμοι. Παρ' όλ' αυτά, χωρίς ν' απέχει κανείς πολύ από την πραγματικότητα, μπορεί να πάρει υπόψη του αυτές τις κατά προσέγγιση εκτιμήσεις, και να σκεφτεί ότι αντιστοιχούν πράγματι περίπου στο μισό του συνόλου των εδαφών, περιλαμβάνοντας όλα σχεδόν τα πεδινά και τα παράλια μέρη. Αυτή η ιδιαιτερότητα της γαιοκτητικής δομής προσδιόρισε την εξέλιξη των γεωργικών σχέσεων στην Ελλάδα. Ός το τέλος του αιώνα, το πιο επείγον υπήρξε το πρόβλημα της παραχώρησης των εδαφών στους φτωχούς άκληρους αγρότες.

Αλλά οι αγώνες που έγιναν για την κατανομή των εδαφών και η αντίδραση εκείνων που επωφελούνταν από τη συγκεχυμένη κατάσταση που επικρατούσε στη διαχείριση των εθνικών γαιών, επιβράδυναν τη διανομή. Μέχρι το 1871³, οπότε αρχίζει να επιταχύνεται ο ρυθμός διανομής των εθνικών γαιών, είχαν μοιραστεί μονάχα 500.000 στρέμματα, ενώ κληρώθηκαν και μοιράστηκαν 3.300.000 στρέμματα ακόμα, που αναλογούσαν σε 40 ως 80 στρέμματα κατά κεφαλήν. Αλλά η επίσημα επικυρωμένη διανομή των εθνικών εδαφών, δεν καλύπτει παρά μονάχα ένα τμήμα του συνόλου. Με βάση τους αριθμούς που αναφέρονται, παρατηρούμε ότι απομένουν ακόμη τουλάχιστον 3.000.000 στρέμματα, τα οποία αντιπροσωπεύουν το μισό ή το ένα τρίτο του συνόλου των εθνικών γαιών, αλλά δεν εμφανίζονται πουθενά στις επίσημες στατιστικές.

Είναι φανερό, ότι αυτή η γη, που εμφανίζεται σα να χάθηκε από το νόμιμο ιδιοκτήτη της, το κράτος, έγινε αντικείμενο ιδιωτικής οικειοποίησης. Η έλλειψη κτηματολογίου είναι μια από τις αιτίες που έκαναν εφικτή αυτή τη διαδικασία σφετερισμού, η οποία διευκολύνονταν από τη νομική και διοικητική αναρχία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Εμβαδόν καλλιεργημένου εδάφους το 1836 (σε

	Εθνικές γαίες	Ιδιωτικές γαίες	Σύνολο
Πελοπόννησος	6.000.000	1.436.000	7.436.000
Στερεά Ελλάδα	4.000.000	1.580.000	5.580.000
Νησιά	40.000	10.000	50.000
Σύνολο	1.040.000	3.026.000	13.066.000

Πηγή: F. Strong, *Greece as a kingdom*, Λονδίνο 1842, σ. 3

Μερικά χρόνια αργότερα, το 1843, η καταγραφή των καλλιεργημένων εδαφών δίνει ένα σύνολο 8.700.000 στρεμμάτων, από τα οποία 5.000.000 στην Πελοπόννησο, 3.000.000 στη Στερεά και 700.000 στα νησιά (Κυριακίδης, «Ιστορία του συγχρόνου ελληνισμού», 2 τόμοι, Αθήνα 1892, I, σελ. 385» Όμως η πρώτη επίσημη αγροτική στατιστική, που έγινε το 1861, αναφέρει αριθμούς πολύ μικρότερους από του Strong αλλά και από του Κυριακίδη. Σύμφωνα μ' αυτή τη στατιστική, η Ελλάδα δεν είχε παρά 7.430.000 στρέμματα καλλιεργημένης γης, όπου θα μπορούσαμε να προσθέσουμε 11.720.000 στρέμματα δυνάμει καλλιεργήσιμης γης (Ευελπίδης ο.π., σελ. 48).

Έτσι, λοιπόν, διαπιστώνουμε ότι είναι αδύνατο να υπολογιστεί ακριβώς το τμήμα των εθνικών γαιών μέσα στο σύνολο των καλλιεργημένων εδαφών της χώρας, καθώς οι υπολογισμοί κυμαίνονται ανάμεσα στο 1/3 και τα 3/4 του συνόλου των εδαφών (Στεφανίδης, ό.π., σ. 28 κε.)

Η έγγεια πρόσοδος, που τελικά εισέπραττε το Κράτος, ήταν εξαιρετικά χαμηλή για την πλειοψηφία των χωρικών που κατείχαν τις εθνικές γαίες. Έτσι, οι ειδικές συνθήκες μίσθωσης των γαιών εξομοιώνουν σχεδόν τον κάτοχό τους με το μικροιδιοκτήτη που έχει πλήρη κυριότητα. Πραγματικά, το Κράτος (ο ιδιοκτήτης γης), δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να ταυτιστεί μ' έναν απόντα ιδιοκτήτη, έστω και μόνον από το γεγονός της πολύ μειωμένης «έγγειας προσόδου» που εισπράττονταν και που τόσο εξαιτίας του χάους, που δημιουργήθηκε στη διαχείριση των γαιών, όσο και για πολιτικούς και ψηφοθηρικούς λόγους, έπαιρνε τη μορφή ενός συμπληρωματικού φόρου, αντιπροσωπεύοντας κατά βάση το 15% της παραγωγής. ...

Το Κράτος, σαν ιδιοκτήτης, είναι ανίκανο να επιτελέσει τον κύριο οικονομικό και «τυπικό» ρόλο του ιδιοκτήτη που ζει εκτός έδρας: να καθορίσει δηλαδή τους τρόπους εξαγωγής της εγγείας προσόδου. Πιο σημαντικό είναι πως ο εκμισθωτής, ο μικροκαλλιεργητής με τα διασφαλισμένα οικονομικά δικαιώματα, λειτουργεί απέναντι στη γη του σα να ήταν δικαιωματικά ο νόμιμος ιδιοκτήτης της. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, έγινε ο σφετερισμός των μισών περίπου εθνικών γαιών. Έτσι, η διαδικασία της διανομής της γης, που συμβαδίζει με τον ιδιωτικό σφετερισμό σημαντικών εκτάσεων, είχε σαν αποτέλεσμα το γενικότερο ενδυνάμωμα του ισχύοντος καθεστώτος των γαιοκτημόνων, μετατρέποντας σταδιακά τους εκμισθωτές σε μικροϊδιοκτήτες. Αυτή η διαδικασία συμβαδίζει πιθανότητα με την κάθοδο των χωρικών προς τις πεδινές περιοχές και την εγκατάστασή τους στις εθνικές γαίες με την καλύτερευση των συνθηκών ασφαλείας. Μ' αυτό τον τρόπο, ένα μεγάλο τμήμα των εδαφών, που είχαν παραμεληθεί από τους Τούρκους ιδιοκτήτες τους λόγω έλλειψης εργατικών χεριών, άρχισαν βαθμιαία να εκχερσώνονται και να καλλιεργούνται.

Κ. Τσουκαλά, Εξάρτηση και αναπαραγωγή, σσ. 72-74

➔ α) **Να κατανομάσετε τους παράγοντες που συνθέτουν την πολυπλοκότητα του ζητήματος της διανομής των εθνικών γαιών.**

β) **Να περιγράψετε το πλαίσιο μέσα στο οποίο έγινε ο σφετερισμός πολλών εθνικών γαιών.**

ΘΕΜΑ 2. ΠΗΓΗ 1

Η αγροτική μεταρρύθμιση του 1871

Γενικώς, το ελληνικό κράτος, εθνικοποιώντας την γη στα 1828, εμφανίζεται ως πρωτοποριακό μεταξύ των συγχρόνων καπιταλιστικών κρατών, επί του θέματος της γεωργικής πολιτικής. Ομοίως, η εν συνεχεία διανομή της εθνικοποιημένης γης στα 1871 δεν ήταν παρά μια λογική συνέπεια του ίδιου θεμελιώδους κρατικού προσανατολισμού: η διανομή της γης, κατακερματισμέ-νης σε μικρούς οικογενειακούς κλήρους, δεν ήταν αντίθετη με την προηγηθείσα εθνικοποίηση, αλλά μάλλον μια ρεαλιστικότερη εφαρμογή της ίδιας αρχής. Ο κοινός στόχος και στις δύο περιπτώσεις ήταν να εμποδιστεί η μεγάλη γαιοκτησία. Η πρόοδος της μικρής οικογενειακής επιχείρησης, ισοδυναμώντας

με μια *de facto* εθνικοποίηση της γης, είχε ακόμη ως συνέπεια την ευρύτερη εθνικοποίηση της αγροτικής οικονομίας στο σύνολό της, θεωρούμενης ως όλου. Στο σημείο αυτό, η πολιτική του ελληνικού κράτους προανάγγελλε ή την ανάλογη πολιτική των συγχρόνων καπιταλιστικών κρατών υπέρ μιας μικροαγροτικής γεωργίας, όπως αυτή εφαρμόστηκε στα ευρωπαϊκά κράτη από τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα.

Το ελληνικό κράτος, είτε εθνικοποιώντας την γη στα 1828 είτε διανέμοντάς την στα 1871, ετήρησε πάντα μια καθαρώς δύσπιστη και εχθρική στάση απέναντι της μεγάλης γαιοκτησίας και του αγροτικού καπιταλισμού εν γένει. Εκ παραλλήλου, το Κράτος ευνόησε πάντα την κοινωνική ενσωμάτωση της γεωργίας, δια μέσου του προνομιούχου χώρου της αγοράς, επί τη βάση της μικρής οικογενειακής επιχείρησης και ιδιοκτησίας.

Κ. Βεργόπουλου, Το Αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα, σ. 115

ΠΗΓΗ 2

Η γεωργία και η αγροτική μεταρρύθμιση του 1871

Τελικά το Μάρτιο του 1871, ο Κουμουνδούρος, με υπουργό το Σωτηρόπουλο, πέτυχε την ψήφιση νόμου με αποτέλεσμα να διανεμηθούν 2.650.000 στρέμματα σε 357.217 κλήρους με αγοραία αξία 90.000.000 δρχ.

Η σημασία της αγροτικής αυτής μεταρρυθμίσεως εκτιμάται πληρέστερα, όταν συνειδητοποιηθεί το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων χωρικών της εποχής εκείνης αποκαταστάθηκαν ως ιδιοκτήτες στη γη που καλλιεργούσαν. Οι μικροί ιδιοκτήτες καλλιεργητές επιδόθηκαν, όπως ήταν φυσικό, στις πιο κερδοφόρες καλλιέργειες και ιδιαίτερα σε εκείνες που προορίζονταν για εξαγωγή. Μέσα σε διάστημα μιας τριετίας, τα 40% και πλέον των καλλιεργούμενων εκτάσεων καλύπτονταν από φυτείες (σταφιδαμπελώνες, βαμβακοφυτείες, καπνοφυτείες, κλπ.). Οι αγαθές για την οικονομία επιπτώσεις υπήρξαν άμεσες. Από την μια πλευρά παρατηρήθηκε ραγδαία εισροή ξένου συναλλάγματος και από την άλλη τα έσοδα του Δημοσίου από τους τελωνειακούς δασμούς εξαγωγής πολλαπλασιάσθηκαν. Τα στοιχεία για τη σταφιδοπαραγωγή και εξαγωγή σταφίδας την περίοδο 1860-1878 είναι αποκαλυπτικά.

	<i>Καλλιεργούμενα στρέμματα</i>	<i>Παραγωγή σε λίτρα ενετικά</i>	<i>Εξαγωγή σε λίτρα ενετικά</i>
1860	220.428	110.228.000	101.707.075
1870	221.164	114.700.000	120.000.000
1878	435.000	217.500.000	210.000.000

Η επέκταση όμως των φυτειοκαλλιεργειών επηρέασε αρνητικά την παραγωγή δημητριακών. Από την εποχή εκείνη σημειώνεται το χρόνιο έλλειμμα της χώρας με συνεπακόλουθο τη δαπάνη τεράστιων συναλλαγματικών αποθεμάτων για εισαγωγές.

.....

Η αγροτική μεταρρύθμιση έλυσε το πρόβλημα της εθνικής γης. Δεν έθιξε όμως καθόλου των μεγάλων ιδιωτικών εκτάσεων της Αττικής (170.000 στρέμματα ή 40% περίπου του συνόλου), τα οποία είχαν τσιφλικοποιηθεί από την εποχή της Ανεξαρτησίας. Οι γαιοκτήμονες των τσιφλικιών αυτών είχαν πετύχει μια σειρά δικαστικών αποφάσεων με τις οποίες του αναγνωρίζονταν τα δικαιώματα πλήρους ιδιοκτησίας.

Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που σημειώθηκαν στον αγροτικό τομέα στη δεκαετία αυτή, η γεωργία θα συνεχίσει ακόμη για καιρό να υποφέρει από βασικές ελλείψεις: Η αγροτική δανειοδότηση παρέμεινε υποτυπώδης. Η εισαγωγή νεωτεριστικών μεθόδων καλλιέργειας, κυρίως με τη χρησιμοποίηση

λιπασμάτων, δεν προχώρησε. Το ανύπαρκτο οδικό δίκτυο και η έλλειψη μεταφορικών μέσων στις περισσότερες περιφέρειες δεν επέτρεπε την εμπορία αγροτικών προϊόντων σε μεγάλη έκταση, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο ποσοστό αγροτών να περιορίζεται σε καλλιέργειες που μόλις επαρκούν για τις βιοτικές ανάγκες των οικογενειών τους.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΓ', σσ. 310-311

➔ Λαμβάνοντας υπόψη το κείμενο του βιβλίου σας και το περιεχόμενο των παραπάνω πηγών:

- α) Να παρουσιάσετε το περιεχόμενο της αγροτικής μεταρρύθμισης του 1871.
- β) Να επισημάνετε τις συνέπειες της μεταρρύθμισης στη γεωργία, στην εθνική οικονομία γενικότερα.

★ Να αποσαφηνιστεί το περιεχόμενο των όρων:

· «Εθνικά κτήματα» - «Εθνικές γαίες»
· «Δεκάτη»
· «Τίτλος ιδιοκτησίας»
· «Επάλληλα δικαιώματα επί της γης»
· «Πολυτεμαχισμός εθνικών γαιών»
· «Αγροτική μεταρρύθμιση 1870- 1871»

▶ Ποια τα προβλήματα στη διανομή των εθνικών γαιών. Να αναλύσετε τον τρόπο με τον οποίο έγινε τελικά η διανομή και να αξιολογήσετε τα αποτελέσματά της.